

2. verdenskrig, der dog i hovedsagen er en gentagelse af et tidligere offentliggjort bidrag. Dermed overlades det i relativt vidt omfang til læseren at foretage den egentlige analytiske sammenligning af besættelsesvilkår og besættelsestolkninger. Det lader sig også gøre langt nemmere end tidligere, eftersom materialet om danske og norske tilstande er samlet og klargjort for læseren. Ikke desto mindre er antologien altså kun det første skridt på vejen i en mere vidtgående komparation. I flere bidrag peges der desuden på, at en sammenligning af både Danmark og Norge med Frankrig vil være udbytterig for den videre komparative besættelsesforskning.

Palle Roslyng-Jensen

KRISTIAN HVIDTFELDT NIELSEN: På jagt efter søslangen. Galathea-ekspeditionen 1950-52. Århus 2009, Aarhus Universitetsforlag. 272 s. 298 kr.

Videnskabelige ekspeditioner har ikke haft historikernes største bevhæng. Videnskabshistorikeren Kristian Hvidtfeldt Nielsen er på dette felt en dansk pioner. Der er da også tale om et spin-off fra hans redaktørarbejde og forfatterskab på *Dansk Naturvidenskabs Historie*, der udkom i 2006.

Den danske dybhavsekspedition fandt sted i årene 1950-52. Den blev opkaldt efter det skib, som søværnet stillede til rådighed for den videnskabelige ekspedition: »Galathea«. Det var for øvrigt ikke den første ekspedition af sin art. Den gennemførtes nemlig i årene 1845-47 og havde sit særlige fokus på øgruppen Nicobarerne i Den Bengalske Havbugt. Ekspeditionen i 1950-52 var imidlertid den første, som havde det mål at skabe et frugtbart samarbejde mellem højtprofilerede forskere og traditionelle journalister. I virkeligheden var det et projekt, hvor man søgte at stive den danske nationale selvfølelse af efter Anden Verdenskrig. Der var med andre ord to dagsordener – den rent videnskabelige og den politisk-nationale.

Forfatteren har valgt at anlægge en kontekstuel synsvinkel. Det betyder, i den konkrete sammenhæng, at der inddrages både kulturelle, personlige, historiske, økonomiske og videnskabelige perspektiver på den videnskabelige ekspedition. Hermed har Kristian Hvidtfeldt Nielsen stillet sig selv en vanskelig opgave. En kontekstuel videnskabs-historie indebærer altid en balancegang mellem kortlægningen af selve ekspeditionen og dens videnskabelige resultater samt deres betydning i samtiden.

Bogen er ikke en klassisk akademisk afhandling. Forfatteren har lagt sig i selen for at gøre historien om den videnskabelige ekspedition både spændende og sprogligt velformidlet. Et af de greb, han bruger for at holde sine læsere fanget, er en vekslen mellem videnskabshistoriske og mere teoretiske afsnit. De sidstnævnte kan læseren udmærket springe over uden at tabe tråden i fremstillingen.

Der er også fundet plads til at indvæve paralleller til den tredje Galathea ekspedition, der som bekendt foregik 2006-07. Det kan imidlertid diskuteres, om det er hensigtsmæssigt. Forfatteren udtrykker selv indirekte sin tvivl i forordet og beder her læserne om selv at gøre arbejdet færdigt. Det er altid godt at give depechen videre, men mere heldigt for bogen og dens læsere havde det været, om denne idé var forblevet i forfatteren skrivebordsskuffe.

Bogen bygger på forfatterens etårige forskningsprojekt: »Videnskab, stat og medier: Galathea 2 som postkolonial forsknings- og formidlings-ekspedition«, finansieret af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation. Det forpligter. Derfor har forfatteren i forbindelse med projektet gennemført omfattende kildestudier i Statens Arkiver, primært Rigsarkivet, samt i en række hidtil ubenyttede privatarkiver.

Fremstillingen er veldisponeret. De to første kapitler omhandler de begivenheder, der gik forud for afsejlingen fra København. Dernæst er der afsat fire afsnit til selve ekspeditionen. Hertil kommer en epilog, en fyldig litteraturliste, en oversigt over anvendte illustrationer og et nyttigt stikordsregister.

Publikationen er også velillustreret, hvilket er sjældent inden for denne genre. Forfatteren har gjort sig stor umage med udvælgelsen af illustrationer, og det tjener ham til megen ære, at der eksempelvis er blevet plads til kortmateriale og til tegneren Bo Bojesens fine arbejde. Ære tilkommer også bogens tilrettelægger, der holder en god stil i bogens layout med forskellige overskriftstyper og farver, der spiller op til både billed- og tekstsiden.

Bogens titel antyder, at efterkrigstidens universitetsansatte forskere var nået til den konklusion, at der i verdenshavene levede en frygtelig søslange. Forsiden giver således det umiddelbare indtryk, at det kostbare videnskabelige projekts formål udelukkende var at sikre videnskabelig dokumentation for den fremsatte tese om søslangen. Den danske flåde og de engagerede forskere skulle som et minimum fange et eksemplar og stille det til skue for offentligheden og den samlede verdenspresse.

Titlen baserer sig desuden på det faktum, at en dansk havforsker havde forsøgt at sælge det egentlige projekt ved at udtale: »Jeg tror

paa Søslangen«. Det skete allerede under krigen, hvor Anton F. Bruun i sommeren 1941 over for en noget skeptisk dansk presse udbredte sig om fænomenet. Om der virkelig skulle leve enorme søslanger på bunden af verdens dybeste hav, var naturligvis en fascinerende, men næppe videnskabelig problemstilling, som andre i det universitære miljø troede på. Men Bruun havde ikke fået et slagtilfælde. Han troede på søslangen. I en stort opsat artikel i Ekstrabladet forklarede han, at der på meget store havdybder sandsynligvis levede et ålelignende søuhyre. Bruun understregede, at en særlig ekspedition udrustet med dybhavsfangstredskaber ville være nødvendig, hvis man skulle gøre sig forhåbning om at fange dyret. »Ville De anbefale noget saadant?« spurgte journalisten. »Ja, hvorfor ikke? Har De Manden, som vil sætte Penge i det, saa skal jeg sandelig gerne lede Ekspeditionen og tage Dem med som Hofreporter.« Det var et presse-stunt, og et af de mere vellykkede af slagsen, for det var medvirkende til, at den anden Galathea-ekspedition blev sendt jorden rundt i årene 1950-52.

I den velturnerede fremstilling følger læserne en videnskabshistorisk beretning om den storstilede Galathea-ekspedition. Man kommer tæt på de mennesker, der var med til at gøre Danmarks dengang dyreste og største videnskabelige ekspedition til en succes – nationalt, politisk og videnskabeligt. Kristian Hvidtfeldt Nielsen inviterer os på en kronologisk opbygget fortælling, der strækker sig fra søslangens første medieoptræden i 1941, over forberedelserne, de politiske diskussioner, den konstante pengemangel, interne stridigheder og hverdagen på togtet, frem til heltemodtagelsen hjemme i 1952. Det stolte skib og dets besætning, inklusive forskere, men dog uden den frygtede slange, blev på Langelinie modtaget af over 20.000 begejstrede københavnere, der i trængslen ved landgangsbroen havde glemt, hvad det hele gik ud på.

Den farverige beretning fokuserer i særlig grad på konsekvenserne af at knytte en selvstændig presseafdeling til sejladsen, og den giver et indgående billede af videnskabens rolle i det offentlige rum. Den giver også et billede af, hvor langt videnskaben dengang var parat til at gå for at skaffe de nødvendige midler til grundforskningen. Der er intet nyt under solen.

Søslangen fandt forskerne naturligvis aldrig, men dyret blev brugt til at skyde ekspeditionen i gang og var med til at give hele projektet den nødvendige presseomtale og dermed mulighederne for at få det egentlige formål finansieret. Det var andre og mindre spektakulære dybhavsfund, der gav togtet dets videnskabelige betydning, men forskerne var parat til at gå langt for at nå deres objektive mål. Således blev Galathea-ekspeditionen gjort til et nationalt samlingspunkt, der i efterkrigstiden symboliserede en fælles dansk identitet bygget på viden og forskning.

Det langsigtede udbytte af den kostbare ekspedition kendes først nu, hvor de mange fund er blevet analyseret og forskningens konklusioner publiceret i fagtidsskrifter nationalt og internationalt. I de økonomisk trange år efter krigen var der imidlertid mange indflydelsesrige borgere og politikere, der ikke fandt tiden inde til at bruge statens sparsomme midler på at finde en slange, hvis eksistens man på forhånd tvivlede på.

Det gjaldt den markante venstrepolitiker Jens Chr. Jensen-Broby, der sad på den magtfulde post som formand for Finansudvalget. Han var yderst skeptisk og modarbejdede ekspeditionen lige fra begyndelsen. Også han brugte pressen til at få sine budskaber frem, f. eks. da han i sommeren 1951 foretog et frontalangreb mod det videnskabelige projekt, der også omfattede studier af fremmede folkeslag og deres kultur. Ved Frilandsmuseets årsfest den 25. juni i Lyngby nord for København, holdt han en tale, hvori han i utvetydige vendinger kritiserede, at der til Nationalmuseet var blevet indsamlet en del etnografica, bl. a. en udriggerkano. I talen betegnede han det nationale museums samlinger som »Indianersamlinger« og de dertil hørende genstande som »gammelt ragelse«. Udsagnet vakte en del uro, men den stovte venstremand holdt fast. Hovedopgaven for ham var at passe på statens penge, ikke at spendere dem på indsamling af genstande, der dybest set ikke tilhørte den nationale danske kulturkreds.

Stormløbet førte til en finansiel krise for ekspeditionen, men den fortsatte på trods og nåede velbeholden i havn med sin alsidige last. Efter hjemkomsten flyttedes fokus fra det gode skib »Galathea« og den frygtelige slange til det stiltfærdige arbejde i laboratorierne, hvor de mange fund blev beskrevet, vejret og målt. Ekspeditionen fandt ikke længere vej til avisernes forsider eller til de kulørte ugeblade. Idéen om søslangen var død, hvilket Robert Storm Petersen ironiserede over: »Man taler aldrig mere om Søslangen? Næh, – men sæt dig ned, så kan vi tale om den.«

Videnskabshistorikeren Kristian Hvidtfeldt Nielsen har skrevet om både slangen og ekspeditionen. Det er der kommet en smuk og spændende bog ud af. Den er et lysnende eksempel på, at videnskabshistorie ikke behøver at være kedelig. Folk og forskningsråd har fået fuld valuta for de bevilgede midler.

Frank Allan Rasmussen